

Licht en lijn

'Licht en lijn' liet de uitnodiging van de BBK galerie lezen. 'Licht en lijn', luidt de titel van de solo-tentoonstelling van kunstenaar Arjo Passchier, met een volledig nieuw oeuvre. Het is dan ook al weer zo'n 7 jaar geleden dat het laatste werk in een solo-tentoonstelling te zien was, en in de tussentijd is veel gebeurd. Na de Malinese verhalen die Arjo Passchier over het mannelijke tegenover het vrouwelijke vertelde, keert het werk nu weer terug naar de abstractie. Naar de bron, kunnen we zeggen: het beginpunt van de schilderkunstige carrière bestond uit monochrome doeken in gekleurde vlakken. Al speelden licht en lijn daar een beduidend minder prominente rol in dan in het huidige werk. Laten we inzoomen op deze elementen die hier centraal staan.

Licht en lijn; het zijn geen begrippen die logischerwijs hand in hand gaan. Laatste, de lijn, is het beeldelement dat het meest in het oog springt als we de geëxposeerde werken hier bekijken. Het is een intrigerend gegeven, de lijn dient als standaard illustratie om de tweede dimensie uit te leggen: na de punt, dé vorm in één enkele dimensie, verbindt de lijn twee punten met elkaar en brengt zo hoogte of breedte in beeld. De volgende dimensie is diepte. Juist dit aspect is vernieuwend in het recente oeuvre van Arjo Passchier, in voorgaande werken speelde de huid van het werk een essentiële rol, maar waren de doeken in hun twee dimensies vooral glad. Nu zijn de lijnen pasteus opgebracht met een injectiespuit in een precieze maar bovenal fysieke handeling. De verf moet namelijk in één keer goed opgebracht worden. De druk moet daarvoor gelijkmatig zijn, evenals de beweging en de snelheid om de dikte consistent te houden. En hoe groter het schilderij, hoe langer de lijnen en hoe zwaarder de techniek fysiek wordt. Hier zien we ons met waar monnikenwerk geconfronteerd, 'Slow Art' zoals beeldende kunst reageert op de waan van de dag en de zapsnelheid waarmee wordt geconsumeerd én gemaakt. Arjo Passchier werkt al vanaf 2008 aan deze schilderijen, een enkel werk neemt een tot twee maanden in beslag.

De lijnen zijn recht en in horizontale en verticale banen over elkaar aangebracht, uitmondend in een rasterstructuur. Met de kleur bovendien gereduceerd tot wit en zwart schiet even het geometrische minimalisme van Jan Schoonhoven door het hoofd. Maar juist de specifieke techniek verraadt Arjo Passchiers intentie: natuur ligt aan dit werk ten grondslag. Waar de mist in de bergen of de weidsheid van de zee Caspar David Friedrich al imponeerde en de grondslag voor de Romantiek betekende, zo zocht Arjo Passchier de extremen van moeder aarde op: de thermische gebieden eerst in Nieuw Zeeland en een aantal jaren later op IJsland. En om juist die pracht geloofwaardig in een beeld te vangen, dat is een opgave. Want wat als de natuur té mooi is?

Ongetwijfeld kent u het wel: een hemel die bij zonsondergang subliem kleurt, ik zou bijna zeggen, onnatuurlijk. De wens dit moment te vangen is groot, maar hoe? Er een foto van maken? Maar met zulk uitgesproken kleuren zal zelfs een snapshot gekunsteld overkomen. De natuur kan blijkbaar zelfs té mooi ogen om geloofwaardig over te komen.

Schilderkunst biedt een uitkomst. Niet door een zo natuurgetrouw mogelijke reproductie, maar door bijvoorbeeld het gebruik van opmerkelijke materialen. Met de textuur van bijvoorbeeld draden of plukken staalwol roept Arjo eerder een effect van 'ervaren' op, dan de natuur te illustreren. De zeggingskracht van materiaalexperiment werd al onderzocht vanaf haar eindexamen, door bijvoorbeeld het ongebruikelijke materiaal teer onverwacht met bladgoud te combineren, waar voor lichtreflectie overigens ook een essentiële rol is weggelegd.

Maar ook kleur leent zich voor experiment. De essentie van een land is veelal te herkennen in zijn kleuren, zo ademen de Mali-schilderijen een Afrikaanse sfeer met de gebruikte okers. Tal van stenen en potjes aarde in het atelier verraden Arjo's belangstelling voor de specifieke grondstoffen die tijdens de diverse reizen zijn vergaard. In 2004 ondernam Arjo een indrukwekkende reis naar het ongekend kleurrijke Nieuw Zeeland. Vooral van een ongeloofwaardige kleurenpracht is de thermale bron Champagne pool. In het water en de afzettingen op het omringende land schitteren kleuren naast elkaar, ik herinner me vooral nog het oranje. Dát was de te ervaren essentie die Arjo Passchier vertaalde naar verticale vlakken: liggende lijnen zouden ongetwijfeld 'per ongeluk' als een onbedoelde horizon lezen en daarmee te letterlijk aan een landschap refereren. Om de kleuren van het water en land te vangen worden diverse lagen in een variatie van dik en dun opgebracht, en om de verschillen niet 'dood te verven' worden deze bewerkt en soms zelfs weer helemaal weggeschraapt totdat het goed is. En dat moment is er als alle elementen in harmonie zijn, als 'de kleuren met elkaar zingen' om de kunstenares zelf te citeren.

De thermische gebieden intrigeren Arjo Passchier omdat deze bijna ogen als vloeiende pigmenten. Het land is bovendien zo indrukwekkend omdat het de oorsprong en essentie van de planeet prijs geeft: de dikke korst verdunt hier tot een huid die zelfs open kan liggen. Paradoxaal met de visuele schoonheid van de bronnen, stijgt er een afzichtelijke stank uit op. Of wordt de ongehoorde kracht zichtbaar als kokend water in een geiser naar buiten spuit. De aardkorst is als een vulkanische puist opgestuwd, waar lava als het bloed van de aarde uitstroomt. En weer stolt. In absurde vormen.

In een zich eeuwig herhalend proces komt ook het innerlijk van de aarde aan de oppervlakte in IJsland, waar de kleuren bovendien verdichten tot zwart en wit. Sneeuw dat naast het gebruikelijke wit ook zwart neerdaalt, geeft het geheel een mystieke betekenis. In een vertaling na deze reis past Arjo Passchier geen puur zwart pigment toe, maar verkrijgt de niet-kleur het een uitgekiende menging van diverse kleuren. Zo is zelfs in de tint der duisternis een rol toebedeeld voor het tweede element uit de expositie: licht.

Op IJsland is niet alleen de sneeuw zwart, het is ook nadrukkelijk aanwezig in de tot ribbels gestolde lava, verhard als naast elkaar gelegen touwen. Het herinnert aan Arjo Passchiers nieuw toegepaste techniek van de opgespoten lijnen, waarmee zij bovendien verwijst naar de witte kalksedimenten, die als broze laag over laag afzetten in de

thermische gebieden van Nieuw Zeeland. De kleurvlakken reduceren nu tot lijnen met een raster als effect. Een dergelijke vertaling van de decoratieve natuur tot geordende stelingen was al te zien in de computerprints 'Zeejuwelen' uit 2010, waar wier en kelp door spiegelingen tot duizelingwekkende patronen reduceren. Door het verdichten van de natuur ontstaan symmetrische kleurrijke ritmes op basis van die natuur.

In de nieuwe schilderijen maakt Arjo Passchier met de techniek het werk bovendien tot een speelbal van licht: door de dikte van de lijn speelt de schaduw nu mee in het totaaleffect. Met als nieuwe dimensie dat het vlak áchter de lijnen mee kan schemeren: om het effect te optimaliseren maakt Arjo gebruik van een iriserend pigment. De reflectie ontketent een vluchtig spectrum als op een zeepbel. In de verf overheerst daarbij een basistint, die Arjo onder meer inzet om de verschillende momenten van de dag te vangen. In noordelijke gebieden blijft de zomernacht vrijwel achterwege, zodat de nuance van de tijd zich subtiel in coloriet laat lezen. Het effect van dit type pigment geeft de kijker bovendien een actieve rol: wiebelen voor een schilderij activeert het effect. Het kijken vanuit verschillende hoeken geeft een steeds andere sfeer. En ten slotte speelt ook het licht dat op het werk schijnt een essentiële rol: de intensiteit, de kleur en de plek van de bron geven het werk een eigen draai. De verschillende momenten van de dag geven het werk weer een eigen effect. De schilderijen zijn tot leven gewekt. Door licht en lijn.

Liesbeth Grootenhuis,

11 maart 2012